

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2019 / Vol. XXXVIII / 1 / 51-63
Pregledni naučni rad
Priljeno: 15. februara 2019. godine
UDK: 343.85:712.253

ZELENE URBANE POVRŠINE I KRIMINALITET*

Olivera Pavićević*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Prevenција i rešavanje problema koje izazivaju nasilje i kriminal u gradskim područjima povezani su sa socio-demografskim, ekonomskim i političkim strukturama koje se, između ostalog, fizički i vizuelno ispoljavaju kao urbana zelena infrastruktura. Sa druge strane posmatrano, gradska vegetacija ima sebi svojstvene, i ne uvek, ujednačene korelacije sa kriminalitetom i nasiljem, kako ukupnim, tako i specifičnim. I pored specifičnih svojstava gradske vegetacije koja mogu biti povoljna za kriminalne aktivnosti kao olakšavajući faktor pri planiranju i izvršenju krivičnog dela, veći broj studija je pokazao da dobro uređeno i dobro raspoređeno gradsko zelenilo ima potencijala u smanjivanju i odvrćanju od nasilja i kriminala. Saradnja gradskih vlasti sa arhitektama i urbanistima, policijom i građanima pruža mogućnost da gradsko zelenilo ostvari ulogu oplemenjavanja koja će se reflektovati i na smanjivanje kriminaliteta.

KLJUČNE REČI: kriminal / vegetacija / urbano / stanovništvo / nasilje

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

* E mail:oliverapavicevic4@gmail.com

UVOD

Ozelenjavanje, kreiranje zelenih površina ili sadnja stabala predstavljaju deo odgovora na pojavu nasilja i kriminaliteta u urbanim sredinama. Kriminološki pogled na zelene gradske površine i vegetaciju uopšte, pokazuje mešovite istraživačke rezultate u odnosu između urbane vegetacije i kriminaliteta, kako ukupnog, tako i pojedinačnog¹. Varijacije u studijskim metodama i ishodima i prevše kontradiktornih nalaza ukazuje na nedovoljno razumevanje kauzalnih puteva u postizanju širokih i definitivnih zaključaka o odnosu između urbanih zelenih površina, nasilja i kriminaliteta (Bogar, Beyer, 2015). Takođe je malo verovatno, da će samo ispitivanje gradskih zelenih površina biti dovoljno kao intervencija u suzbijanju kriminala i nasilja u zajednici jer su njihovi koreni daleko složeniji.

Debata oko uređivanja i izbora zelenih površina koje manje ili više pogoduju kriminalitetu (visoko ili nisko, gusto ili proređeno rastinje i njihovo pozicioniranje) predmet je mnogih istraživanja, posebno u američkim velikim gradovima. Povezivanje urbanog okruženja i kriminala dovelo je do ideje o prevenciji kriminaliteta kroz dizajn okruženja (Clarke, 1982) koji će se kasnije razviti u tri relativno povezana koncepta. To su 1. CPTED (*Crime Prevention through Enviromental Design*) prevencija kriminaliteta kroz uređenje okoline; 2. odbranjivi prostor (*Defensible Space*) i 3. situacijska prevencija kriminaliteta (videti više o tome u: Balgač, 2013). U istraživanju odnosa između gradske vegetacije i kriminaliteta, takođe, je bilo značajno ukazati na interseksijske razlike kao što su rodne razlike (povećan ženski strah od nasilnika posebno u zapuštenim zonama), kulturološke, rasne i etničke razlike (vegetacija kao odraz privilegija i nejednake raspodele pristupa i kontrole) kao i starosne razlike (razlike u korišćenju parkova između generacija). Odnos između zelenih površina, kriminala i nasilja ostaje nedovoljno istražen, ili možda bolje reći usklađen, što ometa aktuelne intervencije za ozelenjavanje koje bi mogle da poboljšaju zdravlje stanovništva i smanje razlike u uživanju tog benefita.

1. OPASNA VEGETACIJA

Rana istraživanja su gradsku i prigradsku vegetaciju označavala kao pogodnost za kriminalne radnje ukazujući na mogućnosti koje vegetacija pruža kriminalcima u skrivanju, krijumčarenju ili skrivanju ilegalne robe (Fisher, Nasar, 1992; Michael, Hull, Zahm, 2001; Nasar, Fisher, Grannis, 1993). Ovakvi rezultati i pristupi su ispoljeni kroz programe ukljanjanja vegetacije (Kuo, Sullivan, 2001). Ne samo da je gusta vegetacija povezana sa opštim strahovima, već i sa specifičnim strahom od

¹ Ukupni ili totalni kriminalitet uključuje zbir svih varijabli kriminala i nasilja, u različitim studijama ispitivan je odnos pojedinačnih tipova kriminaliteta u odnosu na gradsko zelenilo i u vezi sa različitim vrstima zelenih površina. Rezultati su pokazivali različite koleracije i postojanje i pozitivnih i negativnih trendova u kojima je preovladala negativna koleracija između gradskih zelenih površina i kriminaliteta (Locke, Han, Kondo, Murphy-Dunning, Cox, 2017).

kriminala. Pretpostavka da vegetacija olakšava, pa i pospešuje kriminalitet skrivajući kriminalce i kriminalne aktivnosti povezuje prisustvo gustog zelenila sa strahom od kriminala. Obazrivost i strah ljudi u gusto pošumljenim područjima preovlađuje u odnosu na sigurnost koju pružaju otvorene pokošene površine (Schroeder, Anderson, 1984). Grafikoni gradskih parkova ukazivali su na to da se oblasti sa gustom vegetacijom doživljavaju kao opasne i rizične (Talbot, Kaplan, 1984). Udaljenost pogleda predstavlja važan faktor obazrivosti jer je strah od kriminala veći ukoliko je pogled blokiran rastinjem, kao što je to slučaj sa parkinzima okruženim vegetacijom koji su povezani sa nižom percepcijom sigurnosti (Shaffer, Anderson, 1985). Upravnici parkova i policija koja nadgleda parkove pokazali su da kriminalci redovno koriste gustu vegetaciju da bi prikrili svoje aktivnosti (Michael, Hull, 1994). Kradljivci automobila su na različite načine koristili gustu vegetaciju uključujući svoje izbore meta i planiranje bekstva, zaštitu ukradene robe i uklanjanje neželjene robe (Michael, Hull, Zahm, 1999). Međutim, autori istraživanja su istovremeno pokazali da vegetacija nije bila dovoljna i neophodna da bi se zločin počinio.

Centralna tema ovih studija je bila pretpostavka da gusta vegetacija potencijalno pruža pokriće za kriminalne aktivnosti, potencijalno povećava njihovu verovatnoću, a sigurno povećava strah od kriminala (Kuo, Sullivan, 2001). Visoka vegetacija poput gustih šuma i visokog grmlja umanjuje vidljivost i stoga je pogodna za podršku kriminalne aktivnosti. Nasuprot tome, dobro održavana travnata površina ne blokira vidljivost, kao ni široko posađeni drvoredi, nisko grmlje i cvetno rastinje. Iz ove karakteristike je potekao predlog da se vegetacija razvrsta na onu koja je pozitivno povezana sa kriminalitetom i onu koja negativno utiče na kriminalne aktivnosti (ibid). Istraživanje tipova kriminaliteta koji su povezani sa prisustvom vegetacije pokazuju da u okviru ukupnog kriminaliteta pojedini vidovi kriminaliteta pokazuju različiti karakter u odnosu na gustinu ili vrstu vegetacije u gradskim sredinama. Imovinski kriminalitet i uznemiravanje beleže višu stopu u odnosu na nasilnički kriminal koji je pokazao tendenciju pada u vezi sa prisustvom zelenih površina (Bogar, Beyer, 2015). Pozicija zelenih površina na socio-ekološkoj mapi grada, takođe, pokazuje varijacije u odnosu na prisustvo nasilja i kriminalnih aktivnosti. Shodno tome, iako veći centralni parkovi mogu da pruže veće ekološke prednosti, oni bi mogli da budu i predeo veće nesigurnosti ukoliko se nalaze u područjima visoke stope kriminala, od manjih i lokalnih parkova koji se nalaze u bezbednijim zonama (Kuo, Sullivan, 2001; Anguelovski, 2014).

2. GRADSKO ZELENILLO I EKOLOŠKA NEJEDNAKOST

Kriminološka prosuđivanja o prirodi uticaja gradske vegetacije na stopu i oblik kriminaliteta povezana su sa dugim prisustvom priznavanja veze između gradskog okruženja i stanovništva (Bogar, Beyer, 2015). Istorija ovih veza ilustruje složene načine na koje se odvija interakcija između ekoloških karakteristika i pozitivnih i negativnih ishoda u zajednici. I novija literatura posvećena istraživanju gradskih zelenih površina potvrđuje i ukazuje na pozitivne i negativne odnose između urbanog zelenila, nasilja i kriminala. Posebno zabrinjavaju studije koje pokazuju da su urbane zelene površine potencijalna okupljališta bandi, prostori za prodaju i

distribuciju droge i zabranjeno bacanje smeća (Branas i sar., 2011; Brownlow, 2006; Stodolska i sar. 2011). Nekoliko studija sugerise da zelene površine mogu pogoršati diskriminaciju i neprijateljstvo na rasnim i međuetničkim osnovama koji nastaju kada se rasno i etnički homogena susedstva ili bande nadmeću za teritoriju kroz stvaranje "zelenih zidova" koji ih fizički dele (Stodolska i sar, 2011). Kritički nastrojani urbani i kulturni geografi počeli su da naglašavaju važnost boljeg razumevanja veza i odnosa koje su različite grupe izgradile tokom vremena sa urbanom prirodom i zelenim površinama. Mnogi stanovnici povezuju zelene površine sa traumatičnom istorijom zapuštanja, rasnog nasilja i isključenosti (Finney, 2014; Brownlow, 2006), a privilegije životne sredine se prepoznaju kao klasno, rodno, rasno i etnički nejednako distribuirane.

Kritičke studije urbane političke ekologije ističu važnost postavljanja pitanja o načinu na koji se konkurentske vizije poželjnog pejzaža, prirode i ekoloških praksi nameću i pregovaraju od strane različitih javnih i privatnih zainteresovanih strana (Goodling i sar. 2015). Različita značenja prirode utiču na to kako planeri osmišljavaju i razvijaju parkove, kome su i za šta oni namenjeni u kontekstu privlačenja stranog i domaćeg kapitala (Brownlow, 2006; Boone i sar. 2009). Najveća pažnja treba da bude usmerena na prakse u kontekstu uređenja zemljišta i urbanog i periurbanog ozelenjavanja u kojima se presecaju kulturne politike rase, klase i prirode i za uzvrat stvaraju novi socio-prirodni identiteti u gradovima i oko njih. To je glavni izazov za istraživanje zelene džentrifikacije i uticaja na tokove rasopređivanja stanovništva koji bi se odvijali u skladu sa pitanjima jednakosti i pravednosti u pružanju zelenih površina. Pažnju treba usmeriti kako na osvetljavanje prošlosti, tako i na nove mehanizme socijalne isključenosti i kontrole u projektima ozelenjavanja (Brownlow, 2006). Kada bi se urbane ekološke politike opredelile da obezbede privlačne zelene sadržaje širom urbanog područja mogla bi se rešiti nejednakost u pristupu zelenim površinama. Međutim, pitanje je da li će i tada svi zeleni prostori biti privlačni, atraktivni i dostupni širom grada zbog istorijskih trendova i fizičkih prepreka (Byrne, Wolch, 2009). Kapaciteti za isključivanje i nasilje često su praćeni odsustvom (bilo realnim ili percipijom) društvenog i prostornog mehanizma kontrole, posebno među marginalizovanom populacijom.

Gradska priroda i zelenilo i njena povezanost sa kriminalitetom ili percipijom nesigurnosti i straha ima daleko dublje implikacije od onih koje su povezane sa konfiguracijom hortikulture u gradskim zonama. Ona je "mikrokosmos širih tenzija u urbanom društvu" (Gandy, 2002: 2). Gradska vegetacija implicira i reprodukuje urbane društvene odnose (Katz, Kirby, 1991) i istoriju raspodele moći. U tom smislu, glavni cilj je otkrivanje političkih i ekoloških procesa koji dovode do veoma neujednačenih urbanih sredina i korelacije ekoloških razlika sa socijalnim dimenzijama i prostornim obrascima nejednakog razvoja i marginalnosti (Brownlow, 2006).

Dok su istraživanja percipiranog straha od kriminala u vezi sa urbanim zelenim površinama stekle značajnu pažnju u zapadnim zemljama, u ne-zapadnom kontekstu (kao i u domaćoj literaturi) su vrlo retka. Ovakve studije sučeljavaju područja urbanog šumarstva, upravljanja zelenim područjima, pejzažnu arhitekturu

i ekološku psihologiju sa socio-demografskim karakteristikama. Veza između straha od kriminala i urbane vegetacije povezana je sa različitim nivoima ekoloških i socijalnih značenja koja stoje u vezi sa različitim patološkim pojavama. Politička ekologija ima za cilj, ne samo identifikaciju i istraživanje procesa i obrazaca neujednačenih okruženja, već teži njihovom razjašnjenju pokazujući: a) kako se socijalni odnosi moći reprodukuju kroz neujednačene ekologije u meri u kojoj se pojavljuju kao obrasci načina, uslova i kapaciteta za pristup resursima; b) političke faktore i implikacije uključene u ekološke transformacije; c) način na koji su promene obrazaca životne sredine i obrasci pristupa resursima povezani (Robbins, 2004; Brownlow, 2006). Institucije i društveni odnosi koji omogućavaju reprodukciju režima vlasništva nad resursima, distribuciju, zakupe i kontrolu (Peet, Watts, 1996) upućuju na zaključak o nejednakom raspoređivanju različitih prostornih skala u pristupu i kontroli resursa. Odnos između moći, kontrole i pristupa čini najjasniju i najuverljiviju vezu između političke ekologije i urbane socijalne geografije. One ilustruju dinamike koje regulišu pristup šumskoj i seoskoj ekologiji na Nepal u Jugoistočnoj Aziji paralelno sa procesima koji regulišu pristup parkovima i urbanoj ekologiji u Los Angelesu ili Filadelfiji (Brownlow, 2006). Kada se politički, socijalni i ekološki procesi spajaju na način koji negira ili korumpira uslove ili prava pristupa u gradu, to nije pitanje ekonomske egzistencije (kao u ruralnim područjima) ali je političko i moralno pitanje koje uključuje pravo na građansko i javno učešće ljudi u pravednoj raspodeli resursa (Staehele, Thompson, 1997; Mitchell, 2003). Nejednake pretpostavke razvoja i svest o ekološkoj i urbanoj nepravdi presecaju se sa dinamikom rodne, klasne, rasne, etničke i starosne nejednakosti indukujući da su lokalne ekologije i ekosistemi širi obrasci društvene nejednakosti i marginalnosti. Sledstveno tome, funkcija straha i uslovi za nepredviđene situacije u vezi sa kriminalom (posebno kada su u pitanju žene i manjine) regulišu prostornu i društvenu kontrolu (Burgess i sar., 1988; Valentine, 1989; West, 1989; Feagin, 1991; Burgess, 1998). Korupcija ili odsustvo "prava na grad" (Mitchell, 2003) često se prepoznaje u opštem fizičkom stanju javnih prostora, pri čemu su urušavanje, truljenje i strah često proizvod političko-prostornog zanemarivanja i društvene marginalnosti. Novija istraživanja socijalno-ekoloških modela nasilja i kriminaliteta zahtevaju višestruku analizu koja vodi ka razumevanju kompleksnih odnosa modifikacije i značenja gradskog zelenila i kriminaliteta kao refleksije dublje eko-političke i socio-demografske strukture.

3. OZELENJAVANJE KAO ODVRAĆANJE OD KRIMINALITETA

Ozelenjavanje može imati faktički i simbolički značaj i široke implikacije za transformaciju u poželjnija stanja, kako na individualnom, tako i na socioekološkom nivou. Desetine gradova u SAD pokrenulo je ambiciozne kampanje koje imaju za cilj značajno povećanje broja krošnji u nadi da će se time obezbediti poboljšanje u održivosti grada (Young, McPherson, 2013), i povećati bezbednost zajednice. Pristup zelenih površina je široko prihvaćeno kao karakteristika koja promovise zdravlje u urbanim sredinama i povezuje se sa brojnim prednostima koje se odnose na oporavak od mentalnih teškoća (Berman, Jonides, Kaplan, 2008; Berman i

sar.2012; Faber Taylor, Kuo, 2009; Hartig, Evans, Jamer, Davis, Garling, 2003; Hartig, Mang, Evans, 1991; Kaplan, 1995; Taylor, Kuo, 2008), pozitivan razvoj detinjstva (Chatterjee, 2005; Louv, 2008), susedsku koheziju (Cohen, Inagami, Finch, 2008; Maas, van Dillen, Verheij, Groenewegen, 2009). Istraživanja su pokazala da povećani pristup zelenim površinama može biti povezan sa smanjenjem kriminala, nasilja i agresije (Branas i sar., 2011; Garvinet i sar., 2013; Kuo, Sullivan, 2001) i da se na stope nasilja može uticati sistematskim promenama okoline u susedstvu, posebno ozelenjavanjem zapuštenih i praznih urbanih parcela (Branas i sar., 2011; Garvin i sar., 2013).

Niz studija sprovedenih u gradskim susedstvima su pokazala da prostori sa drvećem koriste mešovite starosne gurpe (Coley, Kuo, Sullivan, 1997; Kuo, Sullivan, Coley, Brunson, 1998) i da deca imaju poboljšani nadzor odraslih u zelenim prostorima u unutrašnjosti grada u odnosu na slične, ali ne-zelene prostore (Taylor, Wiley, Kuo, Sullivan, 1998). Ovi rezultati pokazuju da vegetacija ne samo što može da sačuva vidljivost, već može povećati i nadzor i zajedničku aktivnost što ukazuje na jednaku važnost stvarnog i implicitnog nadzora u sprečavanju zločina. Kriminalci mogu biti odvraćeni putem znakova okoline koji sugerišu da je nadzor verovatan i u odsustvu posmatrača (Jeffery, 1971; Newman, 1972; Taylor, 1988). Teritorijalni marketi su empirijski povezani sa nižom stopom necivilnosti i kriminaliteta (Taylor, 1988).

Dakle, prevencija kriminaliteta kroz dizajn okoline (Jeffery, 1971) predstavlja koncept koji povezuje nadzor kao dobro utvrđeni faktor u sprečavanju kriminaliteta (Jacobs, 1961) i zelenu infrastrukturu kao faktor poboljšanja fizičkih, mentalnih i socijalnih pretpostavki života ljudi u gradu. Ideja društvene kohezije kao pozitivnog atributa za zdravlje zajednice sadržana je u knjizi "Smrt i život velikih američkih gradova" (Jacobs, 1961) koja se pojavljuje kao prvo istraživanje načina na koji urbanističko planiranje i elementi kreiranja okruženja mogu oblikovati život u zajednici i pružiti bolje zdravstvene uslove. Reč je o zalaganju za otvorene prostore kao okupljališta koja povezuju zajednicu i povećavaju "broj očiju na ulici" ili prirodan nadzor u područjima unutar zajednice (Jacobs, 1961). Ova prvobitna ideja je proširena na uključivanje urbane vegetacije kao poželjnog okruženja u kome se ljudi okupljaju i pojačavaju društvene veze između suseda (Kuo i sar. 1998; Kuo, 2003). Pokretanje baštenskih aktivnosti može uključiti i druge zajedničke aktivnosti, pa i napore za praćenje kriminala (Armstrong, 2000). Koncept je evoluirao transformišući se u "kolektivnu efikasnost" koja je zadržala bliske veze sa socijalnom kohezijom i društvenim kapitalom kao dve važne komponente u smanjivanju kriminaliteta i nasilja (Wen, Hawkey, Cacioppo, 2006 prema: Bogar, Bayer, 2015).

Sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka usled neuspešnog rešavanja fenomena rasta kriminaliteta u SAD, formirale su se teorije i strategije za prevenciju kriminaliteta koje su uključivale indirektno faktore kao što je dizajn životne sredine (CPTED). Ovaj pristup kombinuje elemente psihologije i arhitekture fokusirajući se prvenstveno na dizajn stambenih objekata i karakteristike stambenih parcela sa namerom stvaranja "prostora odbrane" i minimiziranja mogućnosti za kriminalno ponašanje i aktivnosti (Jeffery, 1971; Newman, 1972). Prevencija kriminaliteta uključivanjem i dizajniranjem novih stambenih i građevinskih projekata potekla je od ideje da je kriminal delimično rezultat mogućnosti koje pruža fizičko okruženje

(Balagač, 2012). Prisustvo i održavanje stambenih vegetacija koje deluju kao teritorijalni markeri potvrđuju pretpostavku o svojstvima vegetacije kao najjačem prediktoru teritorijalne personalizacije (Kuo, Sullivan, 2001). Biljke i drugi teritorijalni markeri kao što je dobro održavana vegetacija pretvaraju ozelenjeni gradski prostor u manje atraktivan za kriminalitet. Kada su provale u pitanju dobro održavana vegetacija oko kuće služi kao jedan od znakova za oprez sugerišući da se stanovnici aktivno brinu o okućnici i da bi uljez bio primećen i uhvaćen (Nassauer, 1988).

Neka istraživanja veze između vegetacije i osećanja sigurnosti u stambenim uslovima pokazala su da u stambenim uslovima veća vegetacija smanjuje strah od zločina, što je u potpunoj suprotnosti sa vegetacijom u ne-stambenim uslovima (Nasar, 1982). Odnos percipirane sigurnosti je pozitivno povezan sa prisustvom zelenila u stambenim područjima i u eksperimentima koja su rađena pomoću kompjuterskih simulacija fotografija sa različitim gustinama stabala (Kuo, Bacaicoa i sar. 1998). Takođe, u stambenim oblastima sa višim nivoima sadjenja i održavanja vrtova i zelenila prijavljeno je manje problema sa kriminalom, vandalizmom i grafitima. (Stamen, 1993; Brunson, 1999). Prostori bez vegetacije su u izveštajima o vandalizmu, bacanju otpada i grafitima sistematski niži u odnosu na nezasadene prostore u stambenim oblastima. Takođe, izveštaji stanara ukazuju na to da su socijalna necivilizovanost i uznemiravanje od strane pojedinaca, stranaca i ilegalnih aktivnosti sistematski niže u zelenim otvorenim prostorima (Brunson, 1999). Nivoi nasilja u urbanim sredinama gde stanovnici nisu igrali nikakvu ulogu u sadnji ili održavanju vegetacije izvan svojih stanova bili su sistematski niži za pojedince koji žive u zelenom okruženju u odnosu na one koji žive u ogoljenim prostorima, pri čemu su viši nivoi agresivnosti bili usko povezani sa višim nivoima mentalnog umora (Kuo, Sullivan, 2001). Empirijski dokazi o odnosima između zelenog prostora, kriminala i nasilja snažno sugerišu da prisustvo specifičnih tipova urbanih zelenih površina može dovesti do smanjenja inkriminacije i nasilja.

Teorija koja polazi iz suprotnog smera – neuređenosti zelenih gradskih površina i njenog uticaja na kriminalitet i nasilje, povezuje vidljivu devastiranost urbane vegetacije sa podsticanjem kriminala. Neuređena, zapuštena gradska vegetacija predstavlja vizuelni znak potencijalnim kriminalcima o zapuštenosti kraja i mogućeg nedostatka efektivnog sprovođenja zakona (Wilson, Kelling, 1982). Karakteristike pejzaža koje ukazuju na zanemarivanje bile su pozitivno povezane sa pljačkom i silovanjima (Lidman, 2008). Ovaj pristup je poznat kao teorija "slomljenih prozora" (Wilson, Kelling, 1982). Zapuštanje i odsustvo brige oko otvorenih gradskih površina dovodi do njihove disfunkcionalnosti, nereda, gubitka socijalnih i rekreativnih mogućnosti i menja njihovo značenje za zajednicu. Devastirana topografija gradskih parkova obeležena je upotrebom droga, prostitucijom, otpadom ukradene robe, spaljenih automobila pretvarajući se u "ekologiju korova" i "ekologiju straha" (Brownlow, 2006: 233). Kultura zanemarivanja gradskih parkova predstavlja indikator socijalnih poremećaja i nedostatka kontrole čiji fizički aspekti izazivaju strah, sumnju i kasnije izbegavanje među potencijalnim korisnicima parkova (Fisher, Nasar, 1992; Burgess, 1998). Takvi strahovi su posebno pojačani kod žena (Burgess, 1998) čiji se primarni strah odnosi na rizik od muškog nasilja. Ekologija

zapuštenih parkova se lako povezuje sa kriminalnim aktivnostima, gubitkom kontrole i implicira se kao smrtonosni agent rizika (ibid). Normativna ekologija, ona koja se smatra kontrolisanom i dobro održavanom stoji nasuprot ekološkom neredu koji se percipira kao zanemarivanje i odsustvo kontrole. Eksplicitna veza između straha od nasilja (posebno kod žena), kriminala i ovakvih pejzaža je neosporna (Brownlow, 2006).

Naglašavanje društvene kontrole nad produkcijom urbanih društvenih odnosa i prostornih obrazaca mobilnosti, pristupa i boravka u javnim zelenim područjima se u novije vreme povezuje sa diskursom straha. Otkrivanje strukturalnih faktora koji su uključeni u oblikovanje i koindicanje marginalnih humanih geografija uključuje opažanja o padu ili odsustvu kontrolnih mehanizama (Brownlow, 2006).

Feministički diskurs otkriva rodne obrasce mobilnosti i pristupa javnoj sferi u funkciji doživljaja bezbednosti i kontrole kod žena čiji je strah percipiran kao rizik od muškog napada koji sputava slobodno žensko učešće u urbanom javnom životu i aktivnostima. Rodni obrasci su ispoljeni kao "urbani izraz patrijarhata" (Valentine, 1989 prema: Brownlow, 2006: 242).

Kombinovanje ovih perspektiva sa teorijskim pristupima i uvidima koje pruža politička ekologija ukazuje na ulogu koju imaju moć i društvena kontrola u proizvodnji opasnih i nesigurnih urbanih ekologija. Oni podrivaju odnos između čoveka i životne sredine. Posebno je to slučaj kod marginalizovanih urbanih populacija. Njihova dominacija u pejzažu koji simbolizuje nered, propadanje i odsustvo kontrole praćena je političkim značenjem zanemarivanja. Širi društveno-politički kontekst onoga što simbolizuje "ekologija korova" sa prizorima napuštenih automobila, gomilom otpada, odbačenih igli, kondoma, razbijenog stakla ispoljen je ne kroz ono što oni rade, već kroz ono šta oni predstavljaju (ibid). Međutim, treba naglasiti da, restorativna okruženja u kojima se uspostavljaju ekološki normativni i uređeni pejzaži imaju dinamičko svojstvo (Higgs, 1997) jer red i nered nisu univerzalne kategorije. Naglašavanje nejednakosti i potencijala za nasilje koji prate hegemonijske i autoritarne mehanizme političke i prostorne kontrole takođe su predmet kritike zbog gubitka potencijala za slobodne interakcije bez korektivnog prisustva moćnih institucija (Mitchell, 1995; Smith, 1992). Dvojako svojstvo javnih mesta u kojima se ona pojavljuju kao mesta reprezentacije (mesta u upotrebi) i kao reprezentacijska mesta (planiranje, kontrola, uređivanje) (Lefebvre, 1991 prema: Mitchell, 1995: 115) treba da ostvari socijalnu i političku funkciju ukrštajući normativne i socijalne činjenice o različitim aspektima života gradskog stanovništva. Forsiranje diskursa straha i rizika povezanih sa prisustvom nasilja i kriminala u zapuštenim zelenim gradskim područjima moglo bi da zakloni još dublje strukturalno nasilje koje se nalazi u osnovi ekološkog propadanja pojedinih gradskih oblasti.

4. GRADSKO ZELENILLO KAO PSIHOLŠKI FAKTOR

Pretpostavka da psihološki umor može povećati sklonost ka ispadima besa i potencijalno povećati nasilje (Kaplan, 1987) sugerise na još jedan izvor negativne koleracije između gradske vegetacije i nasilja (Kuo, Sullivan, 2001). Posledice mentalnog zamora čiji su simptomi razdražljivost, nepažnja i smanjena kontrola nad impulsima dokumentovane su u psihološkim studijama koje agresiju povezuju sa razdražljivošću nastalom usled mentalne iscrpljenosti (Caprara, Renzi, 1981; Coccaro, Bergeman, Kavoussi, Seroczynski, 1997; Kant, Smith-Seemiller, Zeiler, 1998; prema: Kuo, Sullivan, 2001: 348). Značajan broj studija je pokazao da vegetacija pomaže u oporavku od mentalne iscrpljenosti i da je kontakt sa prirodom u različitim oblicima – divlja priroda, parkovi, pogled na zelenilo kroz prozore i unutrašnje biljke sistematski povezan sa poboljšanjem kognitivnog funkcionisanja (Canin, 1991; Cimprich, 1993; Hartig, Mang, Evans, 1991; Kaplan, 1984; Lohr, Pearson-Mimms, Goodwin, 1996; Miles, Sullivan, Kuo, 1998; Ovitt, 1996; Tennesen, Cimprich, 1995 prema: Kuo, Sullivan, 2001: 348).

Nesumnjiv je zaključak da smanjivanje psihičkog zamora i stresa posredovano relaksiranjem u zelenim delovima grada indirektno utiče na smanjenje nasilnog kriminala. Još jedan benefit od gradskog zelenila koji je povezan sa psihološkom percepcijom kriminala jeste osećanje sigurnosti i spokoja koji se javljaju u skladno i pregledno uređenim zelenim površinama. Ovakva percepcija je povezana sa utiskom o redu ili neredu koji se pokazao kao veoma značajan faktor u istraživanjima povezanosti prisustva praznih gradskih parcela, kriminaliteta i percepcije straha od kriminaliteta (Garvin, Cannuscio, Branas, 2013). Modifikacija gradskog zelenila putem ozelenjavanja praznih, zapuštenih parcela pokazala da dobro održavano, malo zeleno područje kojim se popunjava prazna gradska parcela povećava percepciju sigurnosti, ohrabruje članove zajednice da koriste prostor na način koji pomogne socijalnu koheziju i podiže dostojanstvo stanovnika te oblasti (ibid). Modifikacija životne sredine u pravcu ozelenjavanja manjih praznih gradskih parcela zahteva saradnju sa lokalnim organizacijama u zajednici, opštinskim vlastima, članovima zajednice i zainteresovanim akterima. Iako je malo intervencija u dizajniranju životne sredine testirano u slučajnim kontrolisanim ispitivanjima pokazalo se da strukturni pristupi i promene u fizičkom okruženju mogu pomoći u sprečavanju kriminala i uticati na bezbednost i zdravlje stanovništva (Garvin, Cannuscio, Branas, 2013). Ozelenjavanje upražnjenih gradskih parcela pokazalo se kao značajno i vredno za urbaniste, kreatore politike i praktičare u javnom zdravstvu kao i urbane zajednice koje trenutno trpe visoke stope kriminala, nasilja, straha i pratećih zdravstvenih smetnji.

ZAKLJUČAK

Prevenција i rešavanje problema koje izazivaju nasilje i kriminal u gradskim područjima povezani su sa socio-demografskim, ekonomskim i političkim strukturama koje se, između ostalog, fizički i vizuelno ispoljavaju i kao urbana zelena

infrastruktura. Sa druge strane posmatrano, gradska vegetacija ima sebi svojstvene i ne uvek ujednačne korelacije sa kriminalitetom i nasiljem, kako ukupnim, tako i specifičnim. I pored specifičnih svojstava gradske vegetacije koja mogu biti povoljna za kriminalne aktivnosti kao olakšavajući faktor pri planiranju i izvršenju krivičnog dela, veći broj studija je pokazao da dobro uređeno i dobro raspoređeno gradsko zelenilo ima potencijala u smanjivanju i odvracanju od nasilja i kriminala. Saradnja gradskih vlasti sa arhitektama i urbanistima, policijom i građanima pruža mogućnost da gradsko zelenilo ostvari ulogu oplemenjavanja koja će se reflektovati i na smanjivanje kriminaliteta. Kreatori dizajnerskih rešenja koja urbano zelenilo stavljaju u funkciju smanjenja i odvracanja od kriminaliteta i povećanja percepcije sigurnosti preuzimaju preporuke koje se mogu svrstati u nekoliko osnovnih principa, a to su: teritorijalnost, nadzor, kontrola pristupa, utisak spoljašnjeg izgleda – imidž (Balgač, 2012). Svaki od ovih principa potiče od nekoliko glavnih kriminoloških teorija kao što su teorija socijalne kontrole (Hirschi, 1969), teorija socijalne kohezije i socijalne dezorganizacije (Shaw, McKay, 1942; Brusik, Grasmick, 1993) ili teorija rutinske aktivnosti (Felson, Choen, 1979). Ono što prevenciju kriminala kroz uređenje okoline čini veoma efikasnom u brzom suzbijanju kriminala jeste njena operativna efikasnost i brojne preporuke koje u fizičkom i prostornom smislu mogu odvratiti učinioce (vidljivost, osvetljenje, tehničko obezbeđenje, prirodan nadzor, personalizacija teritorije, imidž brige i dr.) (Balgač, 2012). Sa druge strane, jedno od glavnih ograničenja ovog pristupa je nemogućnosti da reši negativne društveno-ekonomske i demografske dinamike, kao i premeštanje kriminala koji se nakon ograničenih intervencija u jednoj gradskoj oblasti premešta u druge oblasti (Balgač, 2012). To kretanje, se po pravilu odvija u pravcu socio-ekološki marginalizovanih gradskih područja. U tom smislu, razmatranje značaja gradskog zelenila i njegovog blagotvornog dejstva na gradsko stanovništvo uključujući uticaj urbane vegetacije na pad stope kriminaliteta i nasilja otvara duboka, značajna i donekle skrivena pitanja ekološke pravde koja se pojavljuje u sklopu složenih ukrštanja ekonomske, političke i socio-demografske mape grada.

LITERATURA

- (1) Anguelovski, I. (2014) *Neighborhood as Refuge: Community Reconstruction, Place Remaking, and Environmental Justice in the City*. Cambridge, MA: MIT Press.
- (2) Armstrong, D. (2000) A survey of community gardens in upstate New York: Implications for health promotion and community development. *Health and Place*, 6(4): 319–327.
- (3) Balgač, I. (2013) Prevencija kriminaliteta kroz uređenje okoliša i urbani dizajn (CPTED). *Policija i sigurnost*, 22(1): 88–104
- (4) Boone, G. C., Buckley, L. G., Sister, C. (2009) Parks and People: An Environmental Justice Inquiry in Baltimore, Maryland. *Annals of the Association of American Geographers*, 99(4): 767–787
- (5) Burgess, J. (1998) 'But is it worth taking the risk?' How women negotiate access to urban woodlands: a case study. In: Ainley, R. (Ed.), *New Frontiers of Space, Body, and Gender*. Routledge: New York, pp. 114–128

- (6) Burgess, J., Harrison, C. M., Limb, M. (1988) People, parks and the urban green: a study of popular meanings and values for open spaces in the city. *Urban Studies*, 25 (6): 455–473
- (7) Byrne, J., Wolch, J. (2009) Nature, race, and parks: past research and future directions for geographic research. *Progress in Human Geography*, 33(6): 743–765
- (8) Chatterjee, S. (2005) Children’s friendsheep with place: A conceptual inquiry. *Children, Youths and Environment*, 15(1): 1-26.
- (9) Clarke, R. V. (1982) Crime Prevention through Environmental Management and Design. In: Gunn, J. C., Farrington, D. P., Abnormal Offenders, Delinquency and the Criminal Justice System. London and New York: Wiley.
- (10) Cohen, A. D., Inagami, S., Finch, B. (2008) The built environment and collective efficacy. *Health & Place*, 14(2): 198–208
- (11) Coley, R. L., Kuo, F. E., & Sullivan, W. C. (1997). Where does community grow? The social context created by nature in urban public housing. *Environment and Behavior*, 29(4): 468-492.
- (12) Feagin, J. R. (1991) The continuing significance of race: antiblack discrimination in public spaces. *American Sociological Review*, 56 (1): 101–116.
- (13) Finney, C. (2014) Black faces, white spaces: Reimagining the relationship of African Americans to the great outdoors. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.
- (14) Finney, C. (2014) Black faces, white spaces: Remaining the relationship of African Americans to the great outdoors. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.
- (15) Finney, C. (2014). Black faces, white spaces: Reimagining the relationship of African Americans to the great outdoors. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.
- (16) Fisher, B. S., Nasar, J. L. (1992) Fear of crime in relation to three exterior site features: Prospect, refuge, and escape. *Environment and Behavior*, 24(1): 35-65.
- (17) Gandy, M. (2002) *Concrete and Clay: Reworking Nature in New York City*. MIT Press, Boston.
- (18) Garvin, C. E., Cannuscio, C. C., Branas, C. C. (2013) Greening vacant lots to reduce violent crime: a randomised controlled trial. *Injury Prevention*, 19(3): 198–203.
- (19) Goodling, E., Green, J., McClintock, (2015) Uneven development of the sustainable city: shifting capital in Portland, Oregon. *Urban Geography*, 36(4): 504-527.
- (20) Hartig, T., Evans, G., Jamner, L., Davis, D., Garling, T. (2003) Tracking restoration in natural and urban field settings. *Journal of Environmental Psychology*, 23(2): 109–123.
- (21) Hartig, T., Mang, M., & Evans, G. W. (1991) Restorative effects of natural environment experiences. *Environment and Behavior*, 23(1): 3–26.
- (22) Higgs, E. S. (1997) What is good restoration ecology? *Conservation Biology*, 11(2): 338–348
- (23) Jacobs, J. (1961) *The death and life of great American cities*. New York: Random House
- (24) Jeffery, R. C. (1971) *Crime prevention through environmental design*. Beverly Hills, CA: Sage.
- (25) Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15, 169–182
- (26) Kaplan, S. (1987) Mental fatigue and the designed environment. In: J. Harvey & D. Henning (Eds.), *Public environments*. pp. 55-60. Washington, DC: Environmental Design Research Association.
- (27) Kaplan, S. (1995) The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15(3): 169-185
- (28) Katz, C., Kirby, A. (1991) In the nature of things: the environment and everyday life. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 16(3): 259–271.

- (29) Kuo, F. E. (2003). Social aspects of urban forestry: The role of arboriculture in a healthy social ecology. *Journal of Arboriculture*, 29(3): 148–155
- (30) Kuo, F. E., Bacaicoa, M., & Sullivan, W. C. (1998) Transforming inner-city landscapes: Trees, sense of safety, and preference. *Environment and Behavior*, 30(1): 28–59.
- (31) Kuo, F. E., Sullivan, C. W. (2001) Environment and Crime in the Inner City Does Vegetation Reduce Crime? *Environment and Behavior*, 33(3): 343-367.
- (32) Kuo, F. E., Sullivan, W. C., Coley, R. L., & Brunson, L. (1998) Fertile ground for community: Inner-city neighborhood common spaces. *American Journal of Community Psychology*, 26(6): 823-851
- (33) Lidman, A. A. (2008) *Vegetation, neighborhood satisfaction, and crime: Case studies in Baltimore*, MD. M. S. Thesis. Burlington, Vermont: University of Vermont.
- (34) Locke, D, Han, S. H., Kondo, M., Murphy-Dunning, C., Cox, M. (2017) Did community greening reduce crime? Evidence from New Haven, CT, 1996–2007. *Landscape and Urban Planning*, 161:72–79
- (35) Louv, R. (2008) *Last child on the woods: Sawing are children from natural-deficit disorder*. Chapel Hill, NC: Algonquin Books.
- (36) Maas, J., Van Dillen, S. M. E., Verheij, R. A., & Groenewegen, P. P. (2009) Social contacts as a possible mechanism behind the relation between green space and health: A multilevel analysis. *Health & Place*, 15(2): 586–595.
- (37) Michael, S. N., Hull, R. B. (1994) Effects of vegetation on crime in urban parks. Blacksburg: Virginia Polytechnic Institute and State University, College of Forestry and Wildlife Resources, Department of Forestry and Wildlife Resources, Department of Forestry, Blacksburg.
- (38) Michael, S. N., Hull, R. B., Zahm, D. L. (1999) Environmental factors influencing auto burglary: A case study. *Environment and Behaviour*. First Published May 1, 2001. Research Article <https://doi.org/10.1177/00139160121973034>.
- (39) Mitchell, D. (1995) The end of public space? People’s Park, definitions of the public, and democracy. *Annals of the Association of American Geographers*, 85(1): 108–133.
- (40) Mitchell, D. (2003) *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*. Guilford: New York.
- (41) Nasar, J. L. (1982) A model relating visual attributes in the residential environment to fear of crime. *Journal of Environmental Systems*, 11(3): 247-255.
- (42) Nasar, J. L., Fisher, B. S. (1993) "Hot spots" of fear and crime: A multi-method investigation. *Journal of Environmental Psychology*, 13(3): 187-206.
- (43) Nassauer, J. (1995) Messy ecosystems, orderly frames. *Landscape Journal*, 14(2): 161-170.
- (44) Newman, O. (1972) *Defensible space: Crime prevention through urban planning*. New York: Macmillan.
- (45) Peet, R., Watts, M. (Eds.), (1996) *Liberation Ecologies*. Routledge, London.
- (46) Robbins, P. (2004) *Political Ecology*. Blackwell, Malden, MA
- (47) Schroeder, H. W., Anderson, L. M. (1984) Perception of personal safety in urban recreation sites. *Journal of Leisure Research*, 16(2): 178-194.
- (48) Shaffer, G. S., Anderson, L. M. (1985) Perceptions of the security and attractiveness of urban parking lots. *Journal of Environmental Psychology*, 5(4): 311-323.
- (49) Smith, N. (1992) Contours of Spatialized Politics: Homeless Vehicles and the Production of Geographical Scale. *Social text*, 33:54-81.
- (50) Staehli, L. A., Thompson, A. (1997) Citizenship, community, and struggles for public space. *Professional Geographer*, 49(1): 28–38.

- (51) Stamen, T. (1993) *Graffiti deterrent proposed by horticulturalist Riverside*. University of California, Riverside.
- (52) Stodolska, M., Kimberly, J., Shiness, J. C. A., Izenstark, D. (2011) Perceptions of Urban Parks as Havens and Contested Terrains by Mexican-Americans in Chicago Neighborhoods. *Leisure Sciences*, 33(2): 103-126.
- (53) Talbot, J., Kaplan, R. (1984) Needs and fears: The response to trees and nature in the inner city. *Journal of Arboriculture*, 10(8): 222-228.
- (54) Taylor, A. F., Kuo, F. E. (2008) Children With Attention Deficits Concentrate Better After Walk in the Park. *Journal of Attention Disorders*, 12(5): 402-9.
- (55) Taylor, A. F., Wiley, A. Kuo, F. E. Sullivan, W.C. (1998) Growing up in the inner city: Green spaces as places to grow. *Environment and Behavior*, 30(1): 3-27.
- (56) Taylor, A. F., Wiley, A., Kuo, F. E., Sullivan, W. C., Brunson, L. (1998) Fertile Ground for Community: Inner-City Neighborhood Common Spaces. *American Journal of Community Psychology*, 26(6): 823-851.
- (57) Taylor, R. B. (1988) *Human territorial functioning*. New York: Cambridge University Press.
- (58) Valentine, G. (1989). The geography of women's fear. *Area*, 21(4): 385-390.
- (59) West, P. C. (1989) Urban region parks and black minorities: subculture, marginality, and interracial relations in park use in the Detroit metropolitan area. *Leisure Sciences*, 11(1): 11-28.
- (60) Wilson, J. Q., Kelling, G (1982) The police and neighborhood safety: broken windows. *Atlantic Monthly*, 249(3): 29-38
- (61) Young, R. F., McPherson, E. G. (2013) Governing metropolitan green infrastructure in the United States. *Landscape and Urban Planning*, 109(1): 67-75.

GREEN URBAN SURFACES AND CRIMINALITY

Prevention and solving of problems caused by violence and crime in city areas are linked with socio-demographic, economic and political structures which are, among all, physically and visually expressed also as urban green infrastructure. From another aspect, city vegetation has its characteristic and not always balanced correlations with crime and violence, both as a whole and specific. Despite specific properties of city vegetation which can be favorable for criminal activities, as the facilitating factor in planning and execution of crimes, a large number of studies has shown that well arranged and landscaped city green areas has the potential to reduce and avert from violence and crime. Cooperation of city authorities with architects and urban engineers, the police and citizens provides the opportunity for city green areas to realize a role of refinement which shall reflect also on reducing of crime.

KEY WORDS: crime / vegetation / urban / population / violence